§ 23. Пачатак кіравання Раманавых

1613 г. 1649 г. 1654 г. 1670—1671 гг.

Успомніце. *Якія асноўныя прыкметы абсалютызму? Якое значэнне ў кіраванні Расійскай дзяржавай мелі Баярская дума і Земскі сабор? З якой мэтай Іван Грозны заснаваў прыказы?*

З прыходам да ўлады дынастыі Раманавых пачалася эпоха росквіту Расійскай дзяржавы. Наступствы Смуты былі пераадоленыя, замежныя інтэрвенты выгнаныя. На троне ўмацоўвалася новая дынастыя.

Вы даведаецеся. *Якія змены ў кіраванні краінай адбываліся ў Расіі ў XVII ст. Як Расійская дзяржава аднаўлялася пасля Смуты. Што змянілася ў становішчы рускіх сялян.*

220—222

1. Узыходжанне на трон дынастыі Раманавых. Краіна мела патрэбу ў адзінстве. Неабходны быў новы цар, якога б падтрымаў увесь народ. Гэта добра разумелі арганізатары апалчэння. Па ўсёй краіне разаслалі граматы, у якіх загадвалася накіраваць у Маскву выбарных асоб ад дваран, гараджан, чарнасошных сялян, казакаў і іншых груп насельніцтва.

Міхаіл Фёдаравіч. Дэпутацыя ад Земскага сабора. Мастак *Аляксей Кіўшэнка*. 1880 г.

У ***1613 г.*** для выбрання рускага цара быў скліканы Земскі сабор. На рускі трон прэтэндавалі прадстаўнікі не толькі мясцовай шляхты, але і кіруючых дынастый суседніх краін. У ходзе бурных абмеркаванняў сабор адхіліў кандыдатуры польскага каралевіча, шведскага прынца і сына імператара

Свяшчэннай Рымскай імперыі. Перавага была аддадзена 16-гадоваму ***Міхаілу Фёдаравічу Раманаву***, выхадцу са славутага баярскага роду, які знаходзіўся ў сваяцтве з Іванам Грозным. Акрамя таго, яго бацькам быў патрыярх Філарэт — вядомы царкоўны і палітычны дзеяч Смутнага часу. Абраны цар прыняў умову сабора чыніць справы, радзячыся «з усёй зямлёй», гэта значыць з Земскім саборам і Баярскаю думай.

Як вы лічыце, чаму перавагу аддалі Міхаілу Фёдаравічу?

Пасля смерці Міхаіла Фёдаравіча Раманава ў 1645 г. трон атрымаў у спадчыну яго 16-гадовы сын Аляксей. Паступова Аляксей Міхайлавіч уключыўся ў дзяржаўныя справы і праявіў сябе дальнабачным і цвёрдым, а часам і бязлітасным палітыкам.

218—219

Цар Аляксей Міхайлавіч. Парсуна XVII ст.

Падчас яго кіравання ўплыў Баярскай думы паступова змяншаўся, а саборы пасля 1653 г. і зусім не склікаліся. Такім чынам, Аляксей Міхайлавіч умацоўваў самадзяржаўную ўладу. Асноўным апірышчам яе сталі дзяржаўны апарат і армія, а галоўным звяном апарату кіравання — прыказы. Самым важным лічыўся Разрадны прыказ, які прызначаў дваран на гасудараву службу. Прыказы няўхільна выконвалі волю цара. У гэты ж час пачалі стварацца палкі «новага строю». Салдаты навучаліся вайсковай справе і атрымоўвалі аднолькавае ўзбраенне.

З успамінаў сучасніка-англічаніна

«Двор маскоўскага гасудара такі прыгожы і трымаецца ў такім парадку, што між усіх хрысціянскіх манархаў наўрад ці ёсць адзін, які б пераўзыходзіў у гэтым маскоўскі. Усё засяроджана вакол двара. Падданыя, аслепленыя яго бляскам, навучаюцца тым больш ганараваць цара і шануюць яго амаль нароўні з Богам».

Двор якога еўрапейскага манарха нагадвае двор Аляксея Міхайлавіча? Якія агульныя рысы ў іх назіраюцца?

Яшчэ адной важнай падзеяй эпохі стала рэформа Рускай праваслаўнай царквы. Ініцыятарам рэформы, якая пачалася ў 1650-х гг., быў патрыярх Нікан. Яго падтрымаў цар Аляксей Міхайлавіч. Яны вырашылі перарабіць царкву на ўзор грэчаскай. Былі ўведзеныя новыя абрады і богаслужбовыя кнігі. Нікан аддаў анафеме двухперсце, абавязаўшы вернікаў хрысціцца трыма перстамі (пальцамі). Ніканаўскія новаўвядзенні ўнеслі раскол у Рускую праваслаўную царкву. У 1667 г. паслядоўнікі старой веры былі адлучаны ад царквы. Крыху пазней іх сталі называць старавераммі.

2. Пераадоленне наступстваў Смуты. Навядзенне парадку ў дзяржаве пасля Смуты дабратворна адбілася на эканоміцы краіны. У гарадах і вёсках развіваліся рамёствы. З’явіліся лішкі прадуктаў, якія ішлі на продаж. І памешчыкі, і сяляне пастаўлялі сельскагаспадарчую прадукцыю на рынак, каб атрымаць за яе грошы.

У XVII ст. на змену рамесным майстэрням прыйшла новая форма вытворчасці — мануфактура. Уладальнікамі мануфактур выступалі дзяржава, замежныя і айчынныя купцы, буйны`яфеадалы і царскі двор. Яны сталі гвалтоўна прымацоўваць да прадпрыемства прыгонных. У Расіі да канца стагоддзя налічвалася каля трыццаці буйны`хмануфактур. Найбольш знакамітыя былі металургічныя заводы на Урале, гарбарныя мануфактуры ў гарадах Яраслаўлі і Ніжнім Ноўгарадзе, саляварныя — у Прыкам’і і горадзе Старая Руса.

Чым расійскія мануфактуры адрозніваліся ад заходнееўрапейскіх?

Масква напрыканцы XVII ст. Мастак *Апалінарый Васняцоў*. 1922 г.

Якія дэталі карціны сведчаць пра тое, што Расія перажывала эканамічны ўздым?

Развіваўся і знешні гандаль. З краінамі Заходняй Еўропы асноўны гандаль вёўся праз горад Архангельск, з усходнімі — праз Астрахань. Расія яшчэ не мела марскога флоту, таму знешні гандаль знаходзіўся ў руках заморскіх купцоў, што скуплялі па нізкіх коштах лес, футра, воск, дзёгаць, пяньку і інш.

3. Узмацненне прыгонніцтва. На працягу XVII ст. царская ўлада намагалася заручыцца падтрымкаю дваранства. У якасці ўзнагароды яна перадавала дваранам дзяржаўныя землі з сялянамі. На сялян цяжкім грузам ляглі паншчына і аброк феадалам, падаткі і шматлікія павіннасці дзяржаве. Атрымоўваючы землі ў карыстанне, дваране настойвалі, каб іх зрабілі вотчыннікамі, то-бок спадчыннымі ўладальнікамі гэтых зямель.

Земскі сабор у 1649 г. прыняў звод законаў — Саборнае ўлажэнне. Улажэнне канчаткова афарміла ў Расіі прыгоннае права: сістэма Юр'ева дня скасоўвалася, устанаўліваўся бестэрміновы вышук збеглых сялян. Сяляне цяпер назаўсёды рабіліся ўласнасцю феадала і перадаваліся разам з зямлёй у спадчыну або прадаваліся разам з зямлёй.

215—216

Як называецца такая форма залежнасці сялян? Ці захоўвалася яна ў сярэдзіне XVII ст. у вядучых еўрапейскіх дзяржавах?

4. Паўстанне Сцяпана Разіна. Нярэдка сяляне ў пошуках волі ўцякалі на ўскраіны Расіі, знаходзілі прытулак на Доне, на Урале і ў Сібіры. Асабліва шмат збеглых з'явілася на рацэ Дон. Там не было прыгоннага права, і сярод вольнага казацтва дзейнічала правіла: «З Дону выдачы няма». У 1667 г. казачы атаман ***Сцяпан Разін*** набраў атрад «галоты» (бяднейшае казацтва) і здзейсніў паходы на рэкі Волгу і Яік і ў Персію (цяпер Іран). З багатаю здабычай ён вярнуўся на Дон. Слава пра Разіна разышлася па ўсёй Расіі.

Сцяпан Разін. Гравюра *Паўля Фюрста*. 1670 г.

У 1670 г. Разін стаў на чале вялікага войска і захапіў гарады Астрахань і Царыцын. Паўстанцы рушылі ўверх па Волзе. У выніку паўстанне пашырылася на ўсё Паволжа.

217 Па краіне рассылаліся «спакусныя» лісты, якія заклікалі («спакушалі») знішчаць баяр, ваявод і прыказны люд. Паўстанне набыло антыфеадальны характар. Сяляне паўсюль грамілі сядзібы, забівалі памешчыкаў. Да іх далучыліся атрады татар, чувашоў і мардвы. Але ўжо ўвосень 1670 г. Разін пацярпеў сур'ёзнае паражэнне ля горада Сімбірска. Крыху пазней ён быў схоплены казачай вярхушкай, выдадзены ўладам і пакараны смерцю на Балотнай плошчы ў Маскве. Да лета 1671 г. былі задушаны апошнія ачагі паўстання.

5. Пашырэнне тэрыторыі Расіі. Асноўнымі задачамі знешняй палітыкі Расіі ў XVII ст. былі ўмацаванне міжнароднага становішча краіны і ліквідацыя наступстваў Смуты.

МАСКВА	Сталіцы дзяржаў
Полацк	Іншыя населеныя пункты
Албазін 1651	Новыя расійскія паселішчы, астрогі (з датамі заснавання)
	ТЭРЫТОРЫІ
	Расійскага царства да 1618 г.
	далучаныя да Расіі ў 1619–1689 гг.
	якія адышлі да Кітая паводле Нерчынскай дамовы 1689 г.
	не размежаваныя паводле Нерчынскай дамовы
	Граніцы Расійскага царства да 1689 г.
	Шлях перасялення калмыкаў
якуты	Народнасці, плямёны
	МАРШРУТЫ ЭКСПЕДЫЦЫЙ
	М. Васільеў (1628)
	В. Паяркаў (1643–1646)
	Ф. Аляксееў (Папоў) і С. Дзяжнёў (1648–1649)
	Е. Хабараў (1649–1651)
	У. Атласаў (1697–1699)

Пашырэнне тэрыторыі Расіі

У 1611 г. Швецыя, скарыстаўшыся Смутай, захапіла наўгародскія землі. Расія вярнула гэтыя землі згодна з мірнай дамовай 1617 г. Але шэраг рускіх гарадоў застаўся за Швецыяй, у выніку чаго Расія на 100 гадоў страціла выхад да Балтыйскага мора.

Важнай падзеяй пачатку кіравання Раманавых стала далучэнне да Расіі Левабярэжнай Украіны ў 1654 г. Гэта зрабілася мажлівым у выніку казацка-сялянскай вайны пад кіраўніцтвам Багдана Хмяльніцкага. Уваходжанне Украіны ў склад Расіі прывяло да вайны з Рэччу Паспалітай. Вайна для Расіі была паспяховай, і яна вярнула сабе Смаленскую і Чарнігава-Северскую землі, страчаныя падчас Смуты.

У першай палове XVII ст. пачалося асваенне і далучэнне Усходняй Сібіры. Рускія выйшлі да Ціхага акіяна. Суседам Расіі зрабілася найбуйнейшая дзяржава Азіі — Кітай.

Такім чынам, у XVII ст. пры першых Раманавых у Расіі былі ліквідаваныя адмоўныя наступствы Смутнага часу. Умацавалася самадзяржаўная царская ўлада, працягвалася імклівае пашырэнне Расійскай дзяржавы ва ўсходнім кірунку.

Ключавыя словы: *Міхаіл Фёдаравіч Раманаў, Аляксей Міхайлавіч, Сцяпан Разін, прыгоннае права, Саборнае ўлажэнне.*

Пытанні і заданні

1. Якім чынам у Расійскай дзяржаве пачала панаваць дынастыя Раманавых?
2. Якія змены ў дзяржаўным кіраванні Расіі сведчаць пра фарміраванне абсалютнай манархіі?
3. Прывядзіце доказы пераадолення наступстваў Смуты ў эканоміцы краіны.
4. Што такое прыгоннае права? Які дакумент канчаткова запрыгоніў рускіх сялян? Якія факты сведчаць пра гэта?
5. Складзіце расказ пра паўстанне Сцяпана Разіна па наступным плане: а) прычыны паўстання; б) асноўныя ўдзельнікі; в) ход падзей; г) вынік паўстання. Падумайце, чаму гэтае паўстанне пацярпела паражэнне.
6. Якія знешнепалітычныя задачы стаялі перад Расіяй у XVII ст.? Як гэтыя задачы вырашаліся?
7. Чаму XVII ст. у гісторыі Расіі называюць «бунташным векам»?